

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

De zondag een nieuwe feestdag op grond van het vierde gebod

In dit artikel wil ik graag twee vragen centraal stellen.

Wat is de link tussen het vierde gebod en de zondag?

En hoe expliciet moeten we als Gereformeerde Kerken dat uitspreken?

Want daar draait volgens mij alles om bij de soms heftige discussies over dit gevoelige onderwerp.

L.E. Leeftink ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - L.E. Leeftink	
De zondag een nieuwe feestdag op grond van het vierde gebod	297
<i>Meditatief</i> - R.R. Roth	
Van gast-vrij naar gastvrij	301
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest	
Lijden en verlangen	303
<i>Achtergronden</i> - P.W. van de Kamp	
Onderling pastoraat in de gemeente	305
<i>Achtergronden</i> - J.A. Boersema	
Rustdag in een niet-theocratische samenleving (4)	308
<i>Samenleving</i> - J. Westert	
Waarom krijgen managers wantrouwen cadeau?	310
<i>Meegelezen</i>	
Groeien	313
<i>Persberichten</i>	314

Een prachtig rapport

‘Zondag, HEER-lijke dag’ luidt de titel van het rapport van Deputaten Vierde Gebod en Zondag. Deze deputaten hadden in 2002 van de synode de opdracht gekregen om de kerken te dienen met een positieve standpuntbepaling over de viering van de zondag als dag van de Here in het licht van het vierde gebod. Dat hebben ze met dit boekwerkje meer dan waar gemaakt! Ik wil deputaten echt hulde brengen voor hun uitgebreide uiteenzettingen. Ze behandelen uitvoerig de bijbelse gegevens, gaan royaal in op de betekenis van het vierde gebod en de zondag voor de christelijke ethiek en levensstijl. Zij beschrijven in heldere lijnen de geschiedenis van de zondagsviering van de oude christelijke kerk tot vandaag toe en gaan heel integer in op de bezwaren zoals die met name in het blad Reformanda verwoord zijn.

Getuigende insteek

Het rapport begint zeer nadrukkelijk met een ‘onderwijzend getuigenis’. Zo geven ze aan, wat we in deze tijd op grond van Gods eigen Woord

geloven als het om de zondag en het vierde gebod gaat.

Het vierde gebod is in de gereformeerde traditie toegepast en dat leidde tot de vrije zondag als dag van de Heer. Die vrije zondag is door God aan ons gegeven en hebben wij steeds met grote dankbaarheid uit zijn hand ontvangen. Op de zondag als dag van de Heer willen wij publiek en eensgezind met woord en daad getuigen

- van de Schepper, die het ritme van werken en rusten aan de mensen heeft gegeven
- en van de Verlosser die ons vrijkocht uit de macht van de zonde en ons in zijn gemeente tot het heil roept.

Ik vind dit een belangrijke passage als het om de fundering van de zondag gaat. In duidelijke taal wordt hier gezegd: in de gereformeerde traditie is de zondag mede gefundeerd op het vierde gebod. En waarom? Omdat de zondag vanaf het Nieuwe Testament gevierd wordt als *de eerste dag van de week*.

Het ritme van de week

In de bijbelse uiteenzetting geven deputaten aan, dat de HERE in Genesis 1 en 2 als Schepper ons het ritme van zes dagen werken en één dag rust geopenbaard heeft. Pas in Exodus 16 en 20 wordt de wekelijkse sabbat als expliciet gebod aan Gods volk opgelegd. Maar dat sabbatsgebod ligt verankerd in het rusten van God op de zevende dag van de schepping. “Gods oude volk heeft haar weekritme ontvangen in de spiegel van de schepping. Zij mochten elke zevende dag in Gods licht beleven.” Zo geeft de HERE aan zijn kinderen een ritme van werken in zijn wereld en rusten in zijn volbrachte werk. Dat laatste gebeurt door de sabbat aan de HERE te wijden.

Jezus is Heer van de sabbat

In het Nieuwe Testament vervult de Here Jezus heel de wet, dus ook het vierde gebod. Hij noemt zich nadrukkelijk ‘Heer over de sabbat’. Deputaten trekken daaruit de terechte conclusie dat dat betekent, dat de rustdag als zodanig niet kan verdwijnen, maar dat het Jezus als ‘Heer’ vrij staat aan de sabbat een nieuwe bestemming te geven.

Schaduwen en sabbatsrust

In de brieven van het Nieuwe Testament wordt voortdurend benadrukt, dat de sabbat een schaduw is en dat de werkelijkheid Christus Zelf is. Hij zorgt voor de ware rust. Als er nog iets openstaat, is dat de eeuwige, volkomen rust bij de terugkomst van de Here Jezus. In die rust van Gods koninkrijk mag de kerk van Christus nu al delen, in geloof. Volgens Hebr. 4 stelt de HERE heden opnieuw een dag vast, nl. wanneer men zijn stem hoort. Dat gebeurt in de samenkomsten, die je dan ook niet mag verzui- men (Hebr. 10)

De eerste dag van de week

Het is ook duidelijk, dat de christenen vanaf Pasen elkaar opzochten op de eerste dag van de week. De discipelen deden dat al meteen op de week na Pasen. Ook in de rest van het Nieuwe Testament blijkt, dat de christenen de eerste dag van de week als opstandingsdag van Christus zijn gaan vieren. In de decennia na de tijd van de apostelen wordt de zondag steeds vaker omschreven als ‘de dag van de Heer’. De dag van de opstanding wordt voor de gelovigen dag van samenkomst. Want de sabbat was een dag waarop je je rust in de HERE zocht. Die rust heeft Jezus definitief verdiend door zijn dood en uitgedeeld door zijn opstanding.

Deputaten noemen die viering van de eerste dag van de week ‘een geloofsbeslissing die door de verlichting van de Heilige Geest tot overtuiging is uitgegroeid.’

Voorlopig - blijvend - nieuw

Opvallend is, dat in het Nieuwe Testament én in de eerste driehonderd jaar van de kerkgeschiedenis nergens de koppeling tussen sabbat en zondag wordt gelegd. De principiële vervulling van de sabbat ligt in Christus en de uiteindelijke vervulling van de sabbat ligt achter de horizon in de eeuwige rust die eens komt.

Dit maakt het moeilijk om de sabbat en de zondag één op één aan elkaar te koppelen. Toch ligt er wel een verband, aldus deputaten. Dat wordt duidelijk wanneer we de onderscheiding maken tussen - voorlopig - blijvend en - nieuw.

Voorlopig is de zevende dag die sabbat heette en het absolute verbod op alle soorten werk op de sabbat.

Blijvend en nieuw is het gedenken van één speciale dag in de week, nl. de dag waarop Christus’ opstanding gevierd wordt; blijvend en nieuw is ook het rusten van eigen werk en prestatie door te genieten van Gods genadegaven in schepping en verlossing. Zo wordt het schepingsritme van één speciale dag en zes werkdagen in het licht gezet van het heil dat Christus gebracht heeft en uitdeelt.

En het rusten dan?

Deputaten merken ook op, dat we van de aartsvaders niet weten of zij de rustdag kenden en dat de eerste christenen de ‘dag van de Heer’ niet als rustdag vierden. Pas later, vanaf ± 400, wordt die link met de sabbatsrust nadrukkelijk gelegd.

Ik vraag mij af of je daar verregaande conclusies uit moet trekken. Belangrijker lijkt mij, dat de situatie toen dermate verschilde met die Israël als volk van God, dat men het rusten van z’n dagelijks werk op één dag in de week niet in de praktijk kón brengen. Ook al zou men dat graag willen, omdat die rust ook ruimte schept voor het vereren van God en het vieren van de opstanding van Jezus de Heer.

Tegelijk is het veelzeggend, dat in een volledig

romeins-griekse samenleving de christenen uit de heidenen blijkbaar zonder enige discussie voor de vormgeving van hun geloof overgingen op het joodse ritme van 'één op de zeven', terwijl de Romeinen en Grieken helemaal geen weekindeling kenden.

De *inhoud* van de sabbat werd in de eerste eeuwen van de christelijke kerk *niet* met het vieren van de opstanding van Christus verbonden.

Maar de *vorm* waarin de gemeente van Christus de opstanding van haar Heer herdacht, lijkt rechtstreeks uit het vierde gebod te zijn wegge- lopen: zes dagen werken, één dag de tijd nemen om Gods grootste scheppings- en verlossings- daad te gedenken: de opstanding van Jezus Christus, onze Heer.

Vanaf het allereerste begin loopt de christelijke kerk op het ritme van de schepping.

Waar gaat het om?

Deputaten laten steeds weer duidelijk merken, dat het bij het onderhouden van de zondag vooral om een nieuwe inhoud van de rustdag gaat. De opstanding van Christus, de vrijheid die dat brengt en de rust die dat geeft wordt door de christelijke gemeente op die dag gevierd.

Daarbij geven deputaten helder aan, "dat de christelijke kerk

- a. geleidelijk,
  - b. uit kracht van Christus' opstanding en
  - c. onder leiding van de Heilige Geest
- voor de zondag in plaats van de sabbat gekozen heeft."

Wat ik erg jammer vind is, dat deputaten er geen vierde argument bijnoemen, nl.:

d. mede op grond van het vierde gebod in het ritme van de scheppingsweek

Dit laatste argument noemde de Generale Synode van Leusden 1999 wel, toen ze uitsprak "dat de christelijke kerk in haar gelovig antwoord op de leiding van Gods Geest aan de zon- dag de bijzondere waarde van rustdag toekent naar het voorbeeld van Israëls sabbat." En dat leidde tot de conclusie "Voor deze benadering ... is in de gereformeerde traditie altijd ruimte geweest."

Ik vind dat nog steeds een hele mooie, afgewo- gen formulering, ook al zie ik zelf de lijnen tus- sen het vierde gebod en de zondag toch wel iets directer liggen.

Deze uitspraak van Leusden verbindt alle gere- formeerde gelovigen aan die ene dag in de week die gevierd wordt én omdat de HERE God dat wil én omdat er met de opstanding van onze Here Jezus Christus iets totaal nieuws te vieren valt.

Goddelijk gebod of kerkelijke uitspraak

Aan het eind van hun rapport maken deputaten duidelijk, dat er tussen rechtstreekse voorschrif- ten van de Here en menselijke regels en bepa-

lingen nog een derde categorie bestaat, nl. die van *kerkelijke uitspraken*. Deze categorie is niet in te delen bij die van de menselijke regels, maar sluit eerder naadloos aan bij de goddelijke geboden. Toch zijn ze daarvan te onderschei- den, omdat het leerstuk zelf niet rechtstreeks in de Bijbel genoemd wordt. Deputaten noemen daarbij als voorbeeld de doop, de canon en de Drie-eenheid. Onder leiding van de Geest leerde de kerk dat de kinderen van de gelovigen gedoopt *moeten* worden, dat je de complete bij- bel moet aanvaarden als Gods Woord en dat God beleden *moet* worden als Drie-enig. En zo moet in het nieuwe verbond de zondag als rust- dag worden onderhouden.

Ik ben het met deze onderscheiding van harte eens. Ik had zelfs graag gezien, dat deputaten deze tweede categorie nog duidelijk hadden getypeerd als *kerkelijk-confessionele uitspraken*. Terecht zeggen deputaten, dat deze categorie zo dicht tegen de eerste lijn van goddelijke gebo- den aanligt, dat je, hoe je de zondagsrust ook benadert, in beide lijnen uitgaat van een *gebod* tot zondagsrust. En dat gaat ver uit boven de gedachte dat de zondag slechts een menselijke instelling is. Die laatste visie heeft trouwens de synode van Leusden al expliciete afgewezen.

Dus twee meningen?

Aan het eind van hun rapport formuleren depu- taten nog eens kort en krachtig de twee menin- gen dat de zondag als rustdag gefundeerd is op het vierde gebod of gegrond is op een voor God verantwoorde, uit de Schrift afgeleide uitspraak van de christelijke kerk onder leiding van de Heilige Geest.

Deputaten constateren dat deze twee meningen vooral gekenmerkt worden door grote overeen- stemming, al vallen er nog wel enkele verschil- len te registreren. Ze vinden dat het gesprek en de bezinning die de komende jaren zal volgen als uitgangspunt moeten hebben: "de gebleken eenstemmigheid onder de erkende plicht tot zondagsrust. Daartoe zijn we vanuit de boven geconstateerde eenstemmigheid geroepen."

Het karakter verandert – het ritme blijft bestaan

Toch blijf ik nog met een onbestemd gevoel zit- ten. Want het hele rapport linkt de zondag aan de sabbat, maar handhaaft aan het slot dat er twee meningen náást elkaar bestaan die allebei leiden tot de plicht om de zondag te heiligen als HEERlijke dag.

Daarmee los je de onrust volgens mij niet op. Want dan blijft in de lucht hangen, dat het óók legitiem is om de viering van de zondag niet op het vierde gebod te funderen.

Naar mijn mening is hier het volgende aan de hand.

Het *karakter* van de zondag is een heel andere als die van de sabbat. De zondag is geen ver- plaatste sabbat, maar een nieuwe feestdag met

een nieuwe inhoud: het vieren van de werkelijke rust die Christus in zijn verlossingswerk heeft verdiend en door zijn opstanding uitdeelt. Dat viert de christelijke gemeente op de zondag in haar samenkomsten.

Tegelijk is de *vorm* van het vieren vanaf het eerste begin van de christelijke gemeente ingekaderd in Gods scheppingsritme en in wat de HERE in het vierde gebod voorschreven heeft: zes dagen werken en één dag rust. Nadrukkelijk komt men als christenen samen op de eerste dag van de *week*.

En dat is dan toch ook weer meer dan vormkwestie, want ook het concrete rusten is een gebod én een geschenk van de HERE in de strijd tegen het rusteloos achter jezelf of de economie of de Mammon aanlopen. Zo is de zondag naast een rustpunt ook een teken in de tijd. Maar dan wel een teken van een *ritme*, zoals de HERE dat vanaf het begin bedoeld heeft en in de Tien Geboden universeel heeft vastgelegd.

Helderheid gevraagd!

In onze belijdenis hebben we duidelijk uitgesproken dat de zondag toch ook verbonden is aan de sabbat. Zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus gaat over de vraag: 'wat gebiedt God in het vierde gebod?' en dan komt de invulling van vooral de zondagse samenkomsten en de doorwerking ervan voor het hele christelijke leven aan de orde.

Naar mijn mening zou het deputatenrapport tot de volgende conclusie moeten leiden:

In gehoorzaamheid aan de Schrift, in gelovig antwoord op de leiding van de Heilige Geest en in verbondenheid met het onderwijs van de kerk over de betekenis van de sabbat volgens het vierde gebod zoals verwoord in Zondag 38 van de Heidelbergse Catechismus kennen de Gereformeerde Kerken aan de zondag de bijzondere waarde van rustdag toe.

Zo'n uitspraak zou de onduidelijkheid die er binnen onze kerken bestaat kunnen weg nemen. Die onduidelijkheid en de daarmee gepaard gaande onrust is er, omdat er veel broeders en zusters zijn die menen dat de bijbelse fundering van de zondag in geding is. Zolang de kerken hierover geen kerkelijk-confessionele uitspraak durven te doen, blijft de onrust bestaan. Bovengenoemde uitspraak is helder en concreet en gaat niet boven Schrift en belijdenis uit. Ze zal de eenheid binnen onze kerken bevorderen.

Daarom ben ik blij, dat de kerkenraad van Hattem-Centrum het voorstel om tot bovengenoemde uitspraak te komen, in de kerkelijke weg aan de classis Hattem heeft voorgelegd. Via de classis heeft de Particuliere Synode van Gelderland dit verzoek overgenomen. De komende Generale Synode te Amersfoort zal zich dus over dit voorstel gaan uitspreken.

Ik hoop en bid dat deze synode van de Heer van de kerk moed en de wijsheid zal ontvangen. De nood der tijden is hoog. In Nederland vanwege de voortgaande ontchristelijking. In onze kerken vanwege de onrust die ook dit gebied nog steeds bestaat. Laten de kerken in hun meeste vergadering niet alleen het getuigenis en de ethische handreiking over de zondagsrust van harte bij de kerken aanbevelen. Laat de kerken op dit punt ook een duidelijk woord durven spreken: hier staan wij voor als gereformeerde kerken. Dat zou in deze tijd van christelijke moed en geestelijke wijsheid getuigen.

Ds. L.E. Leeftink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijmegen

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3653552

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette ver-
krijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Van gast-vrij naar gastvrij

Goede voornemens voor de kerkdienst, deel 4

Hoed mijn schapen. (Joh. 21:16)

maar Zichzelf ontledigd heeft, en de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, en aan de mensen gelijk geworden is. (Filipp. 2:7)

Want hoewel ik vrij sta tegenover allen, heb ik mij allen dienstbaar gemaakt, om er zoveel mogelijk te winnen (...) Voor allen ben ik alles geweest, om in elk geval enigen te redden. (I Kor. 9:19, 22)

R.R. Roth ■

Kon je het eerder meemaken dat er geen 'niet-gelovigen' waren in de kerkdienst, vandaag is dat anders. Door de Alpha-cursus bijvoorbeeld en door de Emmaüs-cursus. Mensen die geïnteresseerd raken in God komen naar de kerk. Het heeft als effect dat gemeenteleden vrijer worden om hun vrienden eens mee te nemen. Zwart-wit gezegd: van een gast-vrije kerk zijn we een gastvrije kerk aan het worden.

Dat roept soms de vraag op of de kerkdienst nu geschikt is om te evangeliseren. Nee, zegt de één, de kerkdienst is helemaal op God gericht. In de kerkdienst gaat het eerst om de omgang tussen God en zijn gemeente. De ander zegt juist ja, want anders maken we Christus in die diensten niet zichtbaar.

Ik denk in zo'n gesprek vooral na over het karakter van het evangelie. Dat ook in de kerkdiensten klinkt, als in vele vormen daarbuiten om. Wat is nu het karakter van het evangelie? Het is leerzaam om terug te gaan naar het moment dat de leerlingen uitgezonden worden. 'Hoed mijn schapen', zegt Jezus tegen Petrus. Net nadat de leerlingen van Jezus aanwijzingen gekregen hadden om veel vis te vangen. Beroepsvissers zijn afhankelijk van Jezus. Dan, na de maaltijd, krijgt Petrus een nieuwe taak: als herdersjongen. Door de woorden te verkondigen die Herder Jezus heeft gesproken. En ook aan Petrus heeft meegedeeld. Zijn oude beroep moest hij laten voor wat het was. Hij krijgt een opdracht om de schapen te hoeden. Alsof die schapen er al zijn! Maar dat is maar zeer ten dele zo: er zijn nog maar een paar volgelingen van Jezus. De kudde moet nog gevormd worden. Petrus heeft echter aan Jezus gezien dat Hij het zo kan leiden dat de vissen zijn netten in zwemmen. Maar dan zal Hij ook de schapen de schaapskooi binnen kunnen leiden! En Petrus zal zijn ogen hebben uitgekeken in de dagen na Pinksteren: ze kwamen met duizenden tegelijk!

Wat zegt deze geschiedenis nu over het karakter van het evangelie? Dat het primair missionair is. Heidenen moeten worden gewonnen voor Jezus, daar begint alles mee. Vervolgens werkt het evangelie vormend door in levens van mensen, gericht op groeiend geloof en gavengericht bezig zijn met wat je in de gemeente kunt doen. Wie zegt dat de kerkdienst helemaal op God gericht is, heeft gelijk.

Maar dat kun je niet uitspelen tegen je gericht zijn op de niet-gelovige.
 God is met zijn evangelie namelijk uit op de ongelovige.
 Wie zich op die groep mensen richt, richt zich op God.
 Wie zich alleen op de eigen gemeente richt, heeft een bijzonder belangrijke doelgroep voor zich.
 Maar toch versmalt hij de doelgroep van het evangelie.
 Het evangelie richt zich op de schapen die al binnen zijn en die nog binnen moeten worden geleid.

Hoe kunnen we dan in de vriendendiensten, de kerkdiensten, iedereen proberen te bereiken?
 In de bijbel zien we hoe met dat evangelie de verlorene wordt gezocht.
 Allereerst is het Jezus zelf die schokkend ver gaat in het zoeken van ons, mensen.
 Alle majesteit die Hij had, legt Hij af.
 Van 'God gelijk', via ontlediging 'de mens gelijk', om slaaf te worden.
 Zo heeft Hij ons gezocht waar wij zijn, diep in ons menselijk bestaan (Rom. 8:3, 4).
 Wat een vernedering.
 Om ons op te halen en ons te laten delen in Zijn verhoging (Rom. 6:4).

Paulus doet iets dergelijks.
 Hij past zich maximaal aan aan 'Joden', aan 'hun, die onder de wet staan', aan 'hun, die zonder wet zijn', aan 'zwakken'.
 Om ze vandaar op te halen en ze te winnen voor Christus.
 Hij zegt het net zo extreem als Jezus het gedaan heeft: 'voor allen ben ik alles geweest'.
 Als ik dit overdenk en mijn gedachten koppel aan kerk-zijn van Christus vandaag, toegespitst op de diensten op zondag, wat zou dat kunnen betekenen?

Dat ik over kerkdiensten nadenk vanuit een missionair oogpunt.
 Dat ik de gemeente zou willen stimuleren om ook vanuit dat oogpunt na te denken over de zondagse eredienst.
 Centraal staat dan deze vraag: hoe kan het evangelie aansluiten bij de situatie van de kerkgan-
 ger, gelovig en ongelovig?
 Het betekent dat we ons met betrekking tot de dienst goed moeten oriënteren op wat opgeefbaar is en wat niet.
 Mijn eigen smaak, mijn eigen stijl, mijn eigen wensen, ze staan niet meer voorop.
 Wanneer je een gast 'rond leidt' in de kerkdienst sta je stil bij wat wezenlijk is, maar onze vormen presenteert en hanteert je niet als je identiteit.
 Want dat is Jezus Christus.
 Aan wie je een voorbeeld neemt door de ander te willen opzoeken waar hij is.
 Paulus is daar ver in.
 Hij zegt: ik ben vrij ten opzichte van allen, maar ik maak mij dienstbaar.
 Hij kiest voor slaaf-zijn en inleveren van eigen aardigheden.
 Hij zegt niet: 'jij moet worden als ik', maar 'ik zal eerst worden als jij', ik sluit aan waar jij bent.
 Vriendendienst, in navolging van wat de Vader aan Jezus verteld heeft (Joh.15:15): mijn Zoon, zoek de mensen op waar zij zijn!
 Om ze te redden.

Here Jezus,
 Dit te zeggen en te denken voelt onveilig.
 Mogelijk een en ander op te moeten geven waar ik me veilig bij voel.
 Leer me te zijn als u, te beginnen waar de ander is.
 Om hem en haar te winnen voor u.
 Amen

Mijn vierde goede voornemen is dit: in de gemeente gesprek op gang te brengen over wat wezen-
 lijk is en wat niet, hoe het evangelie aan kan sluiten bij mensen, gelovig en ongelovig, om zo
 Christus ter sprake te brengen. Om zo in elk geval enigen te redden.

Ds. R.R. Roth is predikant van de Gereformeerde Kerk te Breda

Lijden en verlangen

(bij Romeinen 8)

wandelen met God

Na de verschrikkelijke ramp in Azië kwamen de vragen, de beschouwingen. Theologen en “opinieleiders” werd gevraagd naar de relatie tussen God en het kwaad. Sommigen zeiden: ik kan niets met een leer over Gods almacht, Hij troont slechts bóven de watervloed (Psalm 93) en ziet de catastrofe zich onder zijn ogen voltrekken. Anderen zeggen: de duivel werkt. God? Nee, dat kan niet waar zijn.

K. van den Geest ■

Op zoek naar houvast vinden wij grond onder de voeten in Romeinen 8. Dáár geeft God zelf ons een goede kijk op de wereld. Zicht op de werkelijkheid: dat de wereld onder Gods vloek ligt. Romeinen 8 zegt: we moeten 't niet mooier maken dan het is, lijden, pijn en verdriet maken volop deel uit van ons leven. Ons leven: ook dat van Gods kinderen! Maar tegelijk: er is geen andere weg naar Gods glorie dan de weg van het lijden. Door lijden tot heerlijkheid, zei men vroeger al, dat is het beeld dat de Bijbel tekent van het leven op aarde.

Lijden en glorie, een paar

Lijden en glorie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zonder lijden geen heerlijkheid. Kijk alleen al naar het leven van Jezus zelf: in de weg van lijden ging Hij naar Gods glorie. En dat geldt ook voor Gods kinderen: “indien wij delen in Christus' lijden, is dat om ook te delen in zijn verheerlijking”, zei Paulus al in vs. 17. Alleen na een “korte tijd van lijden” (I Petr. 5:10), zullen we Gods glorie ingaan. Lijden en heerlijkheid zijn een paar, ze gaan samen.

Lijden en glorie staan ook voor twee tijdperken, twee werelden. De Bijbel spreekt van ‘deze’ en de ‘komende eeuw’. En tussen dat rijk van God dat er in Christus al is en dat er met Christus' tweede komst volmaakt *zal zijn* bestaat een diepe tegenstelling. Het lijden is iets wat bij deze wereld hoort, zoals het ook hoort bij ons nog maar ‘half-verloste’ menselijke bestaan. Terwijl de heerlijkheid, de glorie, echt hoort bij de hemel, het totaal verlorene leven. Vandaar dat die heerlijkheid zal worden “geopenbaard”, onthuld. Als een kunstwerk waar het doek van af getrokken wordt.

Ten derde wordt duidelijk, dat je lijden en heerlijkheid niet met elkaar kunt vergelijken: “het lijden van de tegenwoordige tijd weegt niet op tegen de heerlijkheid” die komt. Dat zeg je Paulus niet zo maar na als je er zelf middenin zit. Dan is de pijn vaak het enige wat je ervaart. Maar Paulus spreekt uit eigen ervaring! Geloof 't op zijn gezag: lijden en glorie zijn niet met elkaar te vergelijken, ze zijn absoluut elkaars tegengestelde. Een tegenstelling tussen wat tij-

delijk is (dat lijden van deze tijd) en wat eeuwig is (de Goddelijke heerlijkheid die eeuwig is). En tenslotte, wat er met de schepping gebeurt, is direct verbonden met wat er met Gods kinderen gebeurt. Anders gezegd: lijden en heerlijkheid van de oude schepping (de geschapen wereld) én lijden en heerlijkheid van Gods nieuwe schepping (zijn kinderen) hebben alles met elkaar te maken. Beide scheppingen zuchten en kreunen samen onder de vloek. Maar beide scheppingen (de oude wereld én de nieuwe) zullen ook samen delen in de glorie. Vandaar dat je hier leest dat de schepping “met reikhalzend verlangen wacht (..) op het openbaar worden van de zonen Gods”! Zoals een kind dat op z'n tenen gaat staan om over de hoofden van de mensen te kijken als Sinterklaas aankomt. Lijden en glorie horen dus bij elkaar; lijden hoort bij deze wereld, glorie bij de komende; het lijden is tijdelijk, de glorie eeuwig; en, dat was het vierde, wat er gebeurt met de schepping is nauw verbonden met wat er gebeurt met Gods kinderen. Hun glorie is tegelijk bevrijding voor de schepping.

Toen, eens en nu

Maar nu is de schepping nog “aan vruchteloosheid onderworpen”. Vruchteloosheid, dat is zoiets als zinloosheid, hopeloosheid. Zoals ook Prediker over het leven spreekt: alles is ijdel en najagen van wind. Het leven is vruchteloos. Dat klinkt nogal droevig, maar zo beschrijft de Bijbel het leven *zonder God*. Dan is het leven en de wereld zonder uitzicht, zonder zin. Rampen als die in Azië zijn de keiharde werkelijkheid. Je begrijpt er niets van, zeker niet als je ze verbindt met een rechtvaardige God die de wereld bestuurt. Wil God zoveel duizenden doden? Dat krijg je niet ‘rond’, dat blijft een mysterie. En dat mysterie wordt nog onbegrijpelijker als je beseft, dat het God zelf is, die de wereld heeft vervloekt. Zonder God is deze wereld absurd, juist in haar verschrikkingen. Maar mét (geloof in) God wordt 't er niet bepaald eenvoudiger op. Want dan moet je (leren) aanvaarden: de schepping is aan zinloosheid onderworpen, “niet vrijwillig, maar om de wil van Hem die haar daaraan

onderworpen heeft! Dat gaat over God zelf: Hij heeft die wereld aan de vloek onderworpen! Of je nu gelooft of niet, niemand kan daar toch omheen: dat de wereld vervloekt is, dat zagen we deze dagen op tv. Dit is de zoveelste ramp en helaas ook niet de laatste. Kan iemand dat begrijpen? Nee, ik moet het als werkelijkheid aanvaarden. Het enige wat ik weet is: het is ons eigen kwaad, onze eigen opstand tegen God, die we hier in de ogen zien. Dat was Gods antwoord op de zonde van de mensen, op onze eigen onwil: dat Hij de wereld om ons vervloekte! Maar dat is Godzijdank niet het laatste wat over de wereld gezegd kan worden! De schepping zal ook worden bevrijd! Het scharnier, het omslagpunt in deze Bijbelverzen, zit in het woord hoop. De schepping is aan de vloek onderworpen, maar wel in hoop! De wereld is geen wereld zonder hoop! Want ook de schepping zelf zal delen in de bevrijding. Bevrijd zal de wereld worden van haar vergankelijkheid. Van de dood die er huist. Nu is heel de schepping één doorlopende cyclus van groeien, bloeien en sterven. Niets en niemand ontkomt daaraan. Alles wat mensen opbouwen, is tijdelijk. Zelfs bergen kunnen verschuiven, eilanden in zee verdwijnen. Niets is vast, alles is breekbaar. Van die zwakte zal de schepping dus bevrijd worden.

Maar daar komt wel iets heel anders, iets nieuws voor in de plaats! De schepping zal delen in "de vrijheid van de heerlijkheid van de kinderen Gods". Deze verwachting sluit aan bij de paradijselijke beelden van de profetieën in het OT. Zoals van Jesaja, als hij spreekt van de woestijn die zal bloeien als een roos; en een lammetje dat bij een leeuw zal liggen en een kind dat speelt bij het hol van een slang. Een wereld zonder gevaar en dreiging, zonder dood en kwetsbaarheid. Als God bij de mensen zal wonen, en vrede en harmonie de schepping zullen beheersen.

De schepping werd ooit vervloekt ('toen'), de schepping wordt eens bevrijd ('eens'). En de schepping *nu*: "Wij weten, dat tot nu toe de schepping in al haar delen zucht en in baren-snoed is"! Dat zuchten, dat is het zuchten als onder een loodzware last. Meer een kreunen van pijn. Zo kreunt de schepping onder de zware last van Gods vloek, onder de pijn van lijden en zinloosheid. Dat zuchten en kreunen, daar hebben we deze weken heel wat van gezien. Het is het schreeuwen van verdriet, van pijn en wanhoop, dat van de aardbodem omhoog stijgt.

En toch, toch is dat kreunen en zuchten niet zonder betekenis, of beter gezegd: niet zonder hoop! Want het is tegelijk als het kreunen van een moeder die gaat bevallen van haar kind. De geboorte van een kindje gebeurt met hevige pijn, bloed en tranen. Maar als het er eenmaal is, is er blijdschap! De pijn is niet voor niets geweest. Het was ergens goed voor: nieuw leven is geboren. Zó is het met de schepping van God. Nu kreunt en zucht zij onder de vloek van lij-

den, dood en wanhoop. Maar dat is de weg waarlangs Gods schepping móet gaan: door lijden tot heerlijkheid, door de pijn en de dood heen komt er een nieuwe wereld.

Kijk zo eens naar het nieuws van deze weken. Wat 'n leed en pijn, maar het zijn de tekenen van de komende wereld! Net als bij de geboorte van een kind, zo gaat deze wereld gebukt onder de pijn van een bevalling: de geboorte van Gods nieuwe wereld. Jezus zelf heeft het ons voorgezegd: oorlogen en het nieuws over zulke rampspoed zullen de begeleidende verschijnselen zijn bij de komst van Gods nieuwe wereld. Daarom is het lijden van de wereld ook teken van hoop, hoe vreemd het ook klinkt. Niemand komt in Gods heerlijkheid langs een andere route dan via het lijden.

Het begin is er!

Ook wij komen er niet dan alleen langs die weg. Ieder zal vroeg of laat in z'n eigen leven merken, dat dit leven gebroken en kapot is. In vers 23 lijkt Paulus te zeggen: *zelfs* wij ondervinden het. Gods kinderen hebben die nieuwe schepping van God al in zich: wij hebben de Geest als eerstelingsgave ontvangen. De eerstelingsgave was het eerste deel van de opbrengst van het land. De Israëlieten brachten die eerste opbrengst naar de tempel. Als teken van dank: God is de Gever. Als teken van erkenning: de héle oogst is van God! Hier is het andersom: niet mensen brengen het eerste deel naar God, God geeft het eerste van de oogst aan zijn kinderen! Niet als teken van dank, wel als bewijs, garantie, voor de hele oogst. Als je die eerste gave hebt, weet je zeker: het nieuwe leven is begonnen. Het begin is er, en God maakt af wat Hij begon.

Dus de schepping, de wereld, kreunt en zucht onder lijden en dood. Gods kinderen zuchten, ja zelfs zij, die toch het begin van het nieuwe leven al in zich hebben. En zo zucht ook Gods Geest met ons mee. Sommigen zeggen: God ziet machteloos toe als mensen lijden, Hij huilt slechts met ons mee. Machteloos is Hij niet, meehuilen doet Hij wel! Maar dan niet als iemand die er ook niks aan kan doen. Wel door in ons te wonen en de gebeden van ons hart te doen uitgaan tot Gods troon. Zo zucht Gods Geest met ons mee, "met onuitsprekelijke verzuchtingen". Hij brengt ons verlangen naar die nieuwe wereld op het niveau van Gods plan. Hij voegt onze gebeden bij Gods eigen werken aan een nieuwe wereld. Mensen werken zo samen met God, met 'vereende krachten' aan een nieuw begin.

Dat is zijn almacht: ik vat Hem niet, Hij vat mij wel. Hij vat me bij de hand, ik moet leren een kind bij Hem te zijn. Dat kan ik alleen als ik in Jezus zijn eeuwige liefde ontdek. Met al mijn vragen kom ik dan bij Hem echt tot rust.

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo.

Onderling pastoraat in de gemeente

Ze vertelt het eigenlijk heel rustig en vol vertrouwen. Dat ze deze week in het ziekenhuis opgenomen zal worden voor een kijkoperatie. Iedereen luistert geïnteresseerd naar haar verhaal. Ze vertelt ook dat ze het fijn vindt dat we juist op deze zondagavond als kleine groep bij elkaar zijn. Ze heeft het bij eerdere gelegenheden als bemoedigend ervaren dat we voor één van ons konden bidden. ‘Willen jullie nu voor mij bidden?’ Dat doen we. Ook anderen hebben dingen over hun leven verteld om voor te bidden. We voelen ons met elkaar verbonden door samen te bidden, ook voor die ziekenhuisopname.

P.W. van de Kamp ■

Over onderling pastoraat in de gemeente wordt tegenwoordig steeds vaker gesproken en geschreven.¹ Daarbij is niet altijd duidelijk wat mensen eronder verstaan. Maar meestal wordt ermee bedoeld (kort gezegd) dat gemeentelieden naar elkaar omzien en elkaar bemoedigen in het geloof. Dat betekent dat pastoraat als kernactiviteit van de kerk niet alleen gezien wordt als het werk van ouderlingen en predikant(en), maar ook als een taak van gemeentelieden zelf.

Ik geef twee voorbeelden van die recente aandacht voor onderling pastoraat:

- In een informatieboekje over de zogenaamde ‘miniwijk’ van de (toen nog ongedeelde) kerk van Zwolle-Centrum (GKV)² staat te lezen dat een miniwijk of kleine groep een belangrijke mogelijkheid is om de waarheid van Gods Woord met elkaar te delen en de nodige christelijke zorg te ontvangen en aan elkaar te geven. Als doelstelling van de miniwijk wordt geformuleerd: „Creëren van wijken waarin de leden naar elkaar omzien, elkaar opbouwen, helpen en zonedig terechtwijzen op de wijze zoals we dat in de Bijbel kunnen lezen in de brieven van Paulus en Petrus.”
- In het boek *Liefdevol oog en open oor* staat een hoofdstuk over de pastorale gemeente van de hand van A. Noordegraaf³ met als titel ‘Omzien naar elkaar’. Noordegraaf omschrijft het thema van zijn hoofdstuk als volgt: „de plaats van het pastoraat binnen het gemeentewerk en de bijdrage ervan aan de opbouw van de gemeente van Christus tot een pastorale gemeenschap.” Hij wijst erop dat in het verleden de praktijk van het kerkenwerk, inclusief het pastoraat, vaak samenviel met het werk van de predikanten, ouderlingen en diakenen. „Het is de winst van de laatste decennia dat we ontdekt hebben:

de kerk ... dat zijn wij! Alle leden van de gemeente van Christus zijn geroepen tot dienen en delen en hebben een pastorale taak.” Maar wat is onderling pastoraat precies? Wat hoort er wel en niet bij onderling pastoraat? In dit artikel probeer ik die vraag te beantwoorden.

Wat is pastoraat?

Om te weten wat onderling pastoraat is, moet je eerst weten wat *pastoraat* is. Daarbij gaat het om de vraag wat pastoraat tot pastoraat maakt. Welke inhoudelijke criteria gelden daarvoor? Want een pastoraal gesprek is niet automatisch een (echt) pastoraal gesprek omdat er een dominee-pastor aan meedoet (‘de dominee is geweest’). Een gesprek wordt niet pastoraal vanwege de ‘status’ van de pastor (ouderling, pastoraal werker of predikant). Of een gesprek een echt pastoraal gesprek is hangt af van wat er inhoudelijk gezegd wordt in een gesprek. Om over pastoraat te kunnen spreken moet worden voldaan aan de volgende criteria:

- (basis) De gesprekspartners (pastor en pastorant) willen rekenen met God en zijn evangelie en zijn verbonden aan de christelijke gemeente.
- (inhoud) De pastorant wordt in haar/zijn persoonlijke situatie vanuit Gods evangelie ‘aangesproken’ op zo’n manier dat de relatie tussen Christus en de pastorant wordt vernieuwd of hersteld.
- (effect, functie) In het pastoraat wordt herkenbaar en aanwijsbaar gewerkt aan helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen.

Op basis van deze criteria formuleer ik de volgende werkdefinitie van pastoraat: mensen *helpen om hun persoonlijke situatie te leren zien en*

te *leren ervaren* in het licht en de lijn van Gods evangelie met het oog op hun *zelfstandig geestelijk functioneren*.

Ik geef een korte toelichting bij de cursief gedrukte onderdelen van deze definitie:

- *Helpen* gebeurt via de vier functies van pastoraat: helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen. Met deze functies wordt aangeduid wat een pastor specifiek wil bereiken in de veelheid van pastorale situaties. In een pastoraal contact kan de ene functie overgaan in de andere. In een moeitevolle situatie van lijden zal een pastor, nadat hij eerst zorgvuldig geluisterd heeft(!), aan een gemeentelid allereerst troost en bemoediging willen geven (bijstaan). In een later stadium kan hij eraan werken dat zo'n gemeentelid in de ontstane situatie een nieuw evenwicht vindt (helen). Ook kunnen meerdere functies tegelijk aan de orde zijn. Gemeenteleden staan soms voor geloofskeuzes en geloofsbeslissingen waarbij de pastor de helpende hand kan bieden door aansporing en toerusting (begeleiden). Tegelijkertijd kan een gemeentelid daardoor dichter bij zichzelf komen en zich meer aanvaard weten door God (verzoenen).

- *Hun persoonlijke situatie*: de actuele situatie van mensen op het moment van de aan hen geboden pastorale zorg - het hier en nu waarin mensen zich bevinden.

- *Leren zien en leren ervaren*: het gaat in het pastoraat vaak om een proces waarin mensen tot een bepaald inzicht komen over gebeurtenissen in hun leven in relatie tot Gods evangelie. Daarbij speelt niet alleen 'weten' (inzicht) en rol, maar gaat het ook om ervaren.

- *Zelfstandig geestelijk functioneren* is een term die een houding beschrijft waarmee je in het leven staat als kind van God en als navolger van Christus. Daarbij is vooral belangrijk dat je als mens in vrijheid en verantwoordelijkheid jezelf durft te zijn in relatie tot God en Christus, tot de mensen om je heen en tot allerlei situaties die zich voordoen. Kort gezegd betekent *zelfstandig geestelijk functioneren* dat je in staat bent om steeds zulke keuzes te maken (zelfstandig functioneren) dat God en Christus centraal staan in je leven (geestelijk functioneren als christen).

Wie zijn er actief in het pastoraat?

Om een pastorale activiteit te beschrijven en te typeren wordt in het NT een 'basiswoord' gebruikt (*parakalein*) dat je kunt vertalen als: '(aan-)spreken van de één naar de ander', 'de één spreekt de ander aan (in aansporende, bemoedigende of vermanende zin)'. Dat 'aan-spreken' gebeurt op basis van „de barmhartigheden van God” (Rom. 12:1) of „bij onze Here Jezus Christus en bij de liefde van de Geest” (Rom. 15:30) of „bij de naam van onze Here Jezus Christus” (1 Kor. 1:10) of „bij de zachtmoedigheid en vriendelijkheid van Christus” (2 Kor. 10:1). Verder blijkt uit Rom. 12:8 dat dit 'aan-spreken' een charisma is, gegeven aan de

gemeente ten dienste van haar opbouw. Wie houden zich met dit 'aan-spreken' bezig? Wie zijn er actief in het pastoraat?

(1) Predikanten en/of pastoraal werkers die professioneel geschoold zijn voor het pastoraat. Als we er voor het gemak even van uitgaan dat Timoteüs de predikant van de kerk te Efeze was, dan behoorde 'aan-spreken' tot zijn takenpakket (1 Tim. 4:13: „u moet u toeleggen op [...] het *vermanen*”; vgl. 6:2b).

(2) Ouderlingen.

Titus moest op Kreta oudsten aanstellen die „in staat zijn te *vermanen*” (Tit. 1:9)

(3) Gemeenteleden.

In de NT-brieven treffen we herhaaldelijk de oproep aan dat gemeenteleden elkaar onderling moeten 'aan-spreken': zie bijv. 2 Kor. 2:7, 1 Tes. 5:11, Heb. 3:13.

Om deze 'groepen' nog wat nader te typeren wijs ik erop dat gemeenteleden en ouderlingen de (onbetaalde) vrijwilligers in het pastoraat zijn. De predikant en de pastoraal werker zijn de (betaalde) professionals in het pastoraat. Verder zijn de ouderlingen en de predikant bevestigd als ambtsdragers van de gemeente, de pastoraal werker soms ook, maar niet altijd.

Wat is onderling pastoraat?

Ik ga nu twee gegevens met elkaar combineren: (1) Het bijbelse gegeven dat gemeenteleden actief zijn in het pastoraat. (2) De gegeven omschrijving van pastoraat en de criteria om te kunnen spreken over pastoraat.

Dat levert de volgende beschrijving van *onderling pastoraat* op als die vorm van pastoraat waarbij twee of meer gemeenteleden betrokken zijn (en niet een ouderling-ambtsdrager of een professionele pastor):

- (basis) Als gesprekspartners willen de betrokken gemeenteleden rekenen met God en met zijn evangelie en staat hun pastorale contact in de ruimere context van het functioneren van de christelijke gemeente.
- (inhoud) Het ene gemeentelid (pastorant) wordt in haar/zijn persoonlijke situatie door het andere gemeentelid (pastor) vanuit Gods evangelie 'aan-gesproken' op zo'n manier dat de relatie tussen Christus en de pastorant wordt vernieuwd of hersteld.
- (effect, functie) In het pastoraat wordt herkenbaar en aanwijsbaar gewerkt aan helen, bijstaan, begeleiden en verzoenen. Ik noem ook bij onderling pastoraat alle vier functies. In de praktijk gaat het bij onderling pastoraat vooral om de functies bijstaan en begeleiden omdat de pastorale activiteiten die in veel situaties allereerst nodig zijn bij deze twee functies horen. Dat neemt niet weg dat er ook in het onderling pastoraat gewerkt kan worden aan helen en verzoenen, zeker wanneer er gemeenteleden zijn met veel pastorale ervaring.

Op deze manier kom ik tot de volgende omschrijving van onderling pastoraat:

Als gemeenteleden met elkaar meeleven en voor

elkaar zorgen door middel van persoonlijke gesprekken of groepsgesprekken waarbij de één door de ander vanuit Gods evangelie wordt 'aangesproken' met het oog op haar/zijn zelfstandig geestelijk functioneren.

Deze omschrijving⁵ maakt duidelijk dat ieder gemeentelid 'pastor' kan zijn voor een ander gemeentelid. Wel is het zo dat sommige gemeenteleden de gave (charisma) van het 'aanspreken' hebben. Als zij die gave ontwikkelen, kunnen ze meer dan andere gemeenteleden geoefend zijn in het pastoraat. In de christelijke gemeente hoeft ook niet iedereen hetzelfde te doen.

Je zou kunnen zeggen dat gemeenteleden via het onderling pastoraat elkaar basale pastorale zorg bieden.

(Werk-)Vormen van onderling pastoraat

In mijn omschrijving noem ik als werkvormen van onderling pastoraat: persoonlijke gesprekken en groepsgesprekken. Bij groepsgesprekken valt te denken aan gesprekken in het kader van een lotgenotencontact en aan gesprekken in het kader van een kleine-groepen-structuur. Ik maak daar nog wat opmerkingen over:

- In het onderling pastoraat zijn persoonlijke gesprekken tussen twee gemeenteleden de meest frequente werkvorm. Uiteraard is niet elk gesprek tussen twee gemeenteleden een pastoraal gesprek. Vooral het inhoudcriterium is belangrijk: het ene gemeentelid wordt in haar persoonlijke situatie vanuit Gods evangelie op zo'n manier aangesproken dat haar relatie met Christus wordt vernieuwd of hersteld. Tegelijk moet er ook iets herkenbaar en aanwijsbaar zijn van één van de vier functies van pastoraat, vooral van bijstaan en begeleiden.
- In het pastoraat kunnen lotgenotengroepen een helpende rol spelen voor de deelnemers (gescheiden gemeenteleden, weduwen en weduwnaars enz.). Daarbij is dan sprake van onderling pastoraat in de vorm van een groepsgesprek, hoe klein zo'n groep soms ook kan zijn (drie, vier deelnemers).
- In sommige kerken wordt gewerkt met kleine groepen. Vaak in deze vorm dat de bestaande ouderlingwijken (van zo'n 20 tot 40 adressen) onderverdeeld worden in drie tot vijf kleine groepen (mini-wijken) die één keer per maand of per zes weken bij elkaar komen. In deze kleine groepen vindt onderling pastoraat plaats: informeren naar elkaars situatie, omzien naar elkaar, meeleven, delen van vreugde en verdriet.

Pastorale structuur van de gemeente

Onderling pastoraat is een essentieel onderdeel van het totale pastoraat in de gemeente. Ik noemde al dat gemeenteleden, ouderlingen en predikanten/pastoraal werkers actief zijn in het pastoraat. Onderling pastoraat en pastoraat

door 'hen die u leiden in de Here' laten de pastorale structuur van de gemeente zien.

Daarin zie ik iets terug van wat Paulus schrijft in 1 Tessalonicenzen 5:12-15. Hij maakt onderscheid tussen „hen die onder u zich moeite getroosten, die u leiden in de Here en u terechtwijzen” (12-13) en de gemeenteleden („broeders”, 14-15). De voorgangers worden door Paulus getypeerd door dat woord 'terecht-wijzen'. Dat wil zeggen: mensen die afdwalen van Gods weg opnieuw wijzen op die weg van God en opnieuw op die weg laten lopen. Tegelijkertijd roept Paulus de gemeenteleden op tot onderling pastoraat (en diaconaat). Daarbij gebruikt hij weer dat woord 'terecht-wijzen': „wijst de ongeregelde terecht, (beurt de kleinmoedigen op, komt op voor de zwakken, hebt geduld met allen”).

De 'overlap' tussen gemeenteleden en voorgangers zit in dat pastorale 'terecht-wijzen'. Zo is ieder op basis van z'n eigen verantwoordelijkheid en taakstelling bezig met pastoraat. Deze pastorale structuur is erop gericht dat niemand in de gemeente zonder een luisterend oor en een liefdevol oog hoeft te leven, maar dat juist ieder bemoedigd wordt in het leven met God waarin Christus centraal staat. Dat is het doel van pastoraat, ook van onderling pastoraat.

Dr. P.W. van de Kamp is universitair docent Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen.

Dit artikel is ook te vinden op www.gkv.nl onder pastoraat (door gemeenteleden).

- ¹ Zie o.a. J.W. van Pelt, *De pastorale gemeente. Over schapen met het hart van een herder*, (Boekencentrum) Zoetermeer 2002.
- ² *Hoe, wat, waarom de miniwijk? Achtergronden en ideeën over de miniwijk*, Uitgave van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-Centrum (december 2000).
- ³ A. Noordegraaf, *Omzien naar elkaar - de pastorale gemeente*, in: *Liefdevol oog en open oor. Handboek pastoraat in de christelijke gemeente* (H.C. van der Meulen, red.), (Boekencentrum) Zoetermeer 20012, 33-53.
- ⁴ In verband met pastoraat worden vaak drie metaforen gebruikt: herder, lichaam, weg. Ik geef ook nog een omschrijving van pastoraat vanuit de weg-metafoor: pastoraat is het met zorg begeleiden van de één door de ander in de gemeente van Christus om met elkaar de weg van God te (blijven) gaan.
- ⁵ De gegeven omschrijving kan ook getypeerd worden als een definitie van pastoraat die aansluit bij de lichaam-metafoor (vgl. noot 4).

Rustdag in een niet-theocratische samenleving (IV)

In de tijd van de Middeleeuwen en de Reformatie konden gelovigen zich zonder meer identificeren met gelovigen in bijbelse tijden. Wij vinden dat soms moeilijk. Maar daarmee overschatten we onszelf en vergeten we dat de Schrift door de Geest gegeven is voor alle tijden.

J.A. Boersema ■

De tien geboden zijn de grondwet voor Israël en via Israël voor heel de wereld. Dat is ook de stelling van de zevende-dags-adventisten. Maar het is biblicisme als de rustdag tot de zevende dag wordt beperkt en overgang tot de zondag niet geoorloofd zou zijn.

Dat de tien geboden de grondwet zijn voor altijd wordt ook geleerd door hen die de theocratie verdedigen en nog sterker door hen die de theonomie voorstaan. Maar zij vergeten dat de geschiedenis van het heil voortgang heeft gekend en dat de kerk niet meer leeft in een positie van afzondering, zoals vroeger Israël. De reformator Luther liet met dankbaarheid en onbekrompen de wet tot haar recht komen en erkende haar als deel van het woord van God. Bij hem is de wet ondergeschikt aan het evangelie, maar mag anderzijds ook rustig gezien worden als overblijfsel van de regels die de Schepper gesteld heeft en in de wereld nog steeds laat gelden. Ook de wet op de rustdag. Over zondagsviering en de onderbouwing daarvan werd onder de protestanten in Nederland verschillend gedacht.

Scheppingsordeningen en verbondsordeningen

We keren terug naar de tijd van de Nadere Reformatie in Nederland en letten op Witsius¹⁾. Hij is immers de man die in Nederland over het verbond veel geschreven heeft. Daarbij benadrukte hij de eenheid van OT en NT. De wet is een constante factor en ze is al in het paradijs gegeven, maar later geëxpliciteerd. De sabbat is in het paradijs een soort van sacrament, evenals trouwens het paradijs zelf en evenals de twee bomen.

Na deze opstap gaat het nu verder over scheppingsordeningen en verbondsverordeningen. Wie gelooft in de Schepper, moet ook geloven in zijn verordeningen en zijn wetten voor de natuur. God heeft aan de mensen de taak gegeven de natuur te onderzoeken, en de wetten ervan na te speuren.

De rustdag is een ordening van de schepping maar tegelijk van het verbond. Datzelfde geldt

van het huwelijk.

Dit verbond is er vanaf het begin geweest. De profeet Hosea klaagt namens God Israël aan met de woorden: Zij hebben als Adam het verbond overtreden. Daar hebben ze Mij trouweloos bejegend (Hosea 6:7). Paulus vergelijkt in de brief aan de Romeinen Adam en Christus met elkaar. Evenals door één mens de zonde in de wereld is gekomen, en door de zonde de dood, zo is ook de zonde tot alle mensen doorgegaan, omdat allen gezondigd hebben (Rom. 5:12). Het loon dat de zonde geeft is de dood, maar de genade die God geeft is het eeuwige leven in Jezus Christus, onze Here (Rom. 6:23). En niet te vergeten in 1Kor. 15:22: evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in Christus allen levend gemaakt worden.

De diepe betekenis van deze teksten kan alleen worden verstaan als we leven vanuit de overtuiging dat er in het paradijs heel veel is gebeurd. Adam stond daar niet op zichzelf, met hem is door God een relatie aangegaan die ook voor zijn kinderen zou gelden. Het is niet meer dan vanzelfsprekend om hiervoor de term verbond te gebruiken die we vaker in de Bijbel ontmoeten. Hoe weinig woorden de Schrift eigenlijk maar wijdt aan de eerste geschiedenis in het paradijs, toch is het genoeg om met zekerheid te zeggen dat daar een verbond gesloten is. Zoals ook het schriftgedeelte over zondeval en erfzonde maar heel klein van omvang is, maar toch de basis vormt voor de gegevens die de Schrift hierover verschaft.

Vanuit het zicht op dit verbond komt er zicht op de eenheid van de Bijbel en de hoofdlijnen daarin. Komt er zicht op de wet en op het werk van de Geest.

A.L.Th.de Bruijne²⁾ pleit ervoor de geboden niet op te vatten als tijdloze regels. Het zijn levende woorden van God. Hij is van mening dat de Dekaloog blijvende geldigheid heeft. Maar bij al de geboden komt het er op aan rekening te houden met de hoofdlijn van het gebod en zijn betekenis voor nu. Ooit is vanuit omgang met het vierde gebod de hele wet van minder waarde geacht. Omdat juist bij de hantering

van het vierde gebod bleek dat er een aanpassing had plaatsgevonden: de sabbat was immers overgegaan in de zondag. Veel beter is het om met De Bruijne te constateren dat niet alleen bij het vierde gebod sprake is van aanpassing maar bij alle. Het negende gaat niet over onze rechtbanken, maar de Israëlitische rechtspraak in de poort, het zesde gaat niet over doodslag zoals nu, maar over het gevaar van ongetemde bloedwraak.

De samenvatting van de wet die de Here Jezus leert (Mat. 22) is ook al in het OT zelf te vinden: de liefde tot God wordt verwoord in het bekende Sjema (Deut. 6), en de liefde tot de naaste in de Heiligheidswet van Lev. 19. De Decaloog is een uitwerking van deze hoofdregeis, en in wetboeken als het verbondsboek (Ex. 21-23) en Deuteronomium wordt de Decaloog a.h.w. behandeld.

Over de sabbat lezen we het meest in het boek Exodus. Daar staat de mannageschiedenis, en verder zijn er belangrijke passages in hoofdstuk 23 en 31,34 en 35. Inzake de sabbat zegt de Here in 31:17 dat dit het teken is tussen God en Israël voor altoos. Want op de 7e dag heeft God gerust en adem geschept.

Over het belang van de wet als geheel staan prachtige passages in het boek Deuteronomium. Hoofdstuk 4 en 28 spreken bijzonder aan. Voeg geen wetten toe en zwak ze niet af. Gehoorzaam ze, want ze zijn afkomstig van de Here uw God (4:2). Als u ze naleeft zult u de naam krijgen een wijs en intelligent volk te zijn (4:6).

Epiloog

Art. 25 NGB houdt ons voor dat we uit de ceremoniële wetten leringen kunnen trekken, maar dat ze voor ons niet meer gelden als wet. Zo is het ook gesteld met de burgerlijke wetten die typisch hoorden bij de oudtestamentische theocratie. Maar van de tien geboden geldt dat dit ondanks het cultuurbepaalde kleed toch de wet is die voor alle tijden geldt.

Het is ons opgevallen hoe ontspannen de Reformator Luther omging met Schriftplaatzen, ook als ze volgens hem gezien moeten worden in het raam van hun tijd. Dit spoort met wat later is genoemd de organische inspiratie. De Heilige Geest gebruikte levende mensen met hun eigen persoonlijke vermogens en de toen geldende schrijfgewoonten. Wat niet uitsluit dat de Geest ook heel vaak meer meegeeft dan de schrijvers zelf konden beseffen (vgl. 1 Petrus 1).

De tien geboden zijn door de Here zelf uitgesproken. Wel geven de hoofdstukken van Exodus en Deuteronomium wellicht meer door dan wat precies gezegd is. Dat erkent ook de adventist Bruinsma. Er zijn immers twee verschillende motiveringen voor het vierde gebod (in Ex. 20 de schepping, en in Deut. 5 de bevrijding uit Egypte). Maar het feit dat God zelf sprak maakt de tien geboden extra belangrijk.

Dit wordt ook onderstreept door het feit dat de wet twee keer wordt vermeld. De twee stenen tafelen moesten bovendien in de ark worden gelegd en ook dat toont hun belang. In het NT komen we vaak opsommingen uit de Decaloog tegen, zowel bij de Here Jezus als bij de apostelen. Het is nooit de complete reeks van tien, maar juist dit ongedwongen opsommen maakt duidelijk dat de Decaloog de overbekende hoofdsom was, ook voor de gemeente van het N.T.

Dit betekent dat ook de wet op de rustdag er onder valt en niet kan worden afgedaan als een ceremonieel gebruik. De adventisten hebben gelijk in het vasthouden aan het gebod van de rustdag, al kunnen we hen niet volgen in het krampachtig vasthouden dat het persé de 7e dag moet zijn. Leven vanuit het besef dat God tijd voor ons heeft, zoals Bruinsma treffend zegt, kan ook heel goed op de 1e dag van de week. De hoofdzaak is dat de schepping niet af was zonder de sabbat.

Het strikte karakter van de wetgeving in het Oude Testament is gegeven met de theocratie die er toen was. Zo'n viering van de rustdag is in onze samenleving niet meer mogelijk. De wet van God kan sinds de zondeval niet meer volkomen gehouden worden. Dat ligt aan de boosheid van ons hart, dat ligt soms ook aan de structuren van de samenleving die met God niet rekt.

Toch kan ook de gemeente van het Nieuwe Testament niet leven zonder de rijke inhoud van het 4e gebod, al zal ze soms moeten toegeven aan de eisen van de omgeving en niet altijd de rustdag zo kunnen vieren als ze graag zou willen. Laat niemand zeggen dat 'geestelijke' mensen deze rustdagviering niet meer nodig hebben. Ook zij zijn mensen van vlees en bloed, die bemoediging door Gods Woord, het samen komen als gemeente en bovendien gewoon rust nodig hebben. De rustdag is een blijvend teken van Gods liefde voor ons en een blijvend gebod van onze God.

Dr. J.A. Boersema is predikant van de Gereformeerde Kerk te Apeldoorn-Zuid en als uitgezondene van ZHT missionair toerustingspredikant in Indonesië (Sumba)

¹ J. van Genderen, Herman Witsius. Bijdrage tot de kennis der gereformeerde theologie, 1953.

² A.L.Th. de Bruijne in: Woord op Schrift, theologische reflecties over het gezag van de Bijbel, 2002

Waarom krijgen managers wantrouwen cadeau?

Maarten Verkerk is een grondig denker vanuit de reformatorische traditie over de zin van de arbeid. Hij weet bovendien 'bottum up' te denken. De praktijkkennis van de werkvloer, opgedaan als fabrieksmanager, combineert hij met een theoretisch denkkader. De praktijk van de werkvloer en het theoretisch kader aangereikt vanuit de sociotechniek en de christelijk sociale traditie vormden een welhaast perfecte kruisbestuiving voor zijn tweede promotie. Verkerk kiest voor een normatieve benadering van arbeidsorganisaties. In een omgeving waar de principes van economie en markt, van technologie, van hiërarchie en macht dominant zijn, is dat niet eenvoudig. Alleen om die reden al zou ik jonge christenmanagers willen aanbevelen een aantal colleges bij Verkerk te volgen.

J. Westert ■

In september 2004 promoveerde dr. Maarten Verkerk voor de tweede keer. De 'dubbele doctor' is inmiddels ook toegetreten tot het gilde van de hoogleraren. Hij is zijn promotor, prof. dr. E. Schuurman, opgevolgd als bijzonder hoogleraar te Eindhoven. De Stichting voor de Reformatorische Wijsbegeerte houdt daar een niet gesubsidieerde leerstoel in stand. Verkerk is van origine chemicus. In 1982 promoveerde hij aan de Technische Universiteit Twente. In zijn loopbaan is hij vele jaren werkzaam geweest als fabrieksmanager bij Philips. Naast zijn hoogleraarschap is hij thans werkzaam in het management van een psychiatrisch ziekenhuis.

Gangbare paden

Het denken over arbeidsverhoudingen heeft zich in die fabriekspraktijk gevormd. Verkerk heeft die praktijkervaring gecombineerd met het theoretisch denkkader, dat hem uit de sociotechniek en de reformatorische wijsbegeerte over arbeid, mens en organisatie is aangereikt. Wie zich vanuit de gereformeerde/reformatorische sociale traditie met de opvattingen van Verkerk confronteert, zal merken dat ook in dat opzicht Maarten Verkerk niet altijd de gangbare paden rond gezag, macht en hiërarchie bewandelt. Verkerk legt in zijn proefschrift en andere bijdragen¹⁾ over arbeid rekenschap af van zijn opvattingen over arbeid, maar hij vraagt van zijn reformatorische geloofsgenoten ook om rekenschap af te leggen over hun mensvisie en hun opvattingen over gezag en arbeidsverhoudingen. Zijn kritische inslag vind

ik een groot pluspunt om de geesten scherp te houden. De opvattingen onder gereformeerden/reformatorischen getuigen soms van een te weinig kritische reflectie ten aanzien van het eigen gedachtegoed.

de opvattingen onder gereformeerden/reformatorischen getuigen soms van een te weinig kritische reflectie ten aanzien van het eigen gedachtegoed

Wanneer het gaat om het doorontwikkelen van dat gedachtegoed in arbeidsverhoudingen en sociaal economische vraagstukken zijn kritische vragen nodig.

Ooit vergeleek ik de stevige normatieve opvattingen van Verkerk over de zin van de arbeid met die van de gereformeerde theoloog Herman Bavinck in zijn boekje 'Zegen van de arbeid'²⁾. Ik moest er aan denken, toen het ND onlangs kopte met 'Bavinck en pindakaas'. De schrijver van het artikel³⁾ wilde er mee aangeven, dat Bavinck in zijn theologie God in alles zag - ook in een pot pindakaas. Die normatieve benadering beluister je ook in het werk van Verkerk. Wetenschap begint met het luisteren naar de stem van God in de schepping en de stem van God in de bijbel. De lijn van het mooie artikel 2 van de Nederlandse geloofsbelijdenis, vind je terug in het denken van Ver-

kerk. In zijn proefschrift 'Vertrouwen en macht op de werkvloer' reflecteert hij op zijn ervaringen als fabrieksmanager en de wetmatigheden die hij in arbeidsorganisaties heeft gezien. Vanuit die werkelijkheid is Verkerk met andere ogen bijbelgedeelten over macht en vertrouwen gaan lezen. Dat geeft een verfrissende blik op arbeidsverhoudingen. Fundamenteel denkwerk van gereformeerden over de filosofie van het dagelijks brood staat de laatste jaren tamelijk stil.

Daarom ben ik dankbaar, dat Verkerk zich heeft gewaagd aan een proefschrift over een altijd terugkerend thema uit de arbeidsverhoudingen: vertrouwen en macht. Het normatieve denken over mens, arbeid en organisatie van christenen beperkt zich vooral tot het bespreken van de persoonlijke ethiek in het beroep of het management. Verkerk neemt voor een minder gemakkelijk begaanbare en minder vrijblijvende route: hij kiest voor een integrale normatieve benadering. Als christenmanager kom je daar in de praktijk soms minder gemakkelijk mee weg. Ook dat heeft Verkerk aan den lijve ondervonden.

De binnenbocht van de manager

Het proefschrift van Verkerk gaat over vertrouwen en macht op de werkvloer. Het is geschreven vanuit het perspectief van de manager, die reflecteert op zijn eigen praktijk. In een interview⁴⁾ schrijft Verkerk: 'Er is een enorme dynamiek tussen vertrouwen en macht. Ik heb leiding gegeven aan fabrieken met een enorme hiërarchische structuur. Werknemers kregen zo weinig mogelijk zeggenschap (macht). Dan krijg je als manager wantrouwen cadeau.' In die situatie verloopt alle communicatie in een sfeer van wantrouwen en gaat de manager spierballentaal gebruiken. Werknemers vatten dat begrijpelijk niet op om beter of gemotiveerder werk te leveren. In zijn proefschrift diept Verkerk de vraag uit 'hoe medewerkers op de werkvloer op verantwoorde wijze handelen?' Het perspectief van Verkerk is daarbij niet in de eerste plaats gericht op de bijdrage van de medewerker. Het gaat vooral om de eigen bijdrage van de manager. Welke voorwaarden moet de manager vervullen, zodat werknemers op verantwoorde wijze kunnen handelen? In zijn onderzoek onderscheidt hij drie niveaus: fenomenen op de werkvloer, ontwerptheorieën in de organisatiekunde en filosofie van organisaties. Hij zoekt vanuit deze drie niveaus naar een integraal antwoord. Verkerk beschrijft een situatie uit zijn eigen praktijk. Medewerkers moeten rekenschap afleggen over de aantallen en kwaliteit van de producten die zij maken, terwijl het fabricageproces als zodanig niet stabiel is. Werknemers op de werkvloer komen zo in een onmogelijke positie. Van hen wordt verantwoording gevraagd voor een taak die ze niet kunnen uitvoeren. De manager overvraagt werknemers in het dragen van hun verantwoordelijkheid. Hij vraagt verantwoording zon-

der aandacht te geven aan de voorwaarden die hij zelf had moeten vervullen. Verkerk noemt dit de *binnenbocht nemende manager*.

Het voorbeeld van Verkerk komt uit de praktijk van de fabricage-industrie, maar in feite zijn in ieders werkzame leven tal van soortgelijke paradoxen te benoemen. Verkerk noemt zelf het voldoen aan milieu en veiligheidsvoorschriften en goede sociale verhoudingen. Een zelfde paradox geldt ook de overheid en het overheidsbestuur. Dezer dagen vertelde een boer mij over zijn moeizame bestaan en het feit, dat hij voortdurend aan nieuwe, maar onuitvoerbare regels moet voldoen. Dat gaat niet meer, met alle gevolgen voor het vertrouwen in de overheid. Zo'n overheid vraagt wel rekenschap af te leggen, maar hanteert dezelfde binnenbocht. En in de zorgsector gaat het er vaak op een zelfde wijze aan toe. De vraag: 'Hoe kunnen burgers op de werkvloer van de samenleving op een verantwoorde wijze handelen?' is op een soortgelijke wijze te benaderen. Het mechanisme achter deze paradoxen is in essentie hetzelfde. Verkerk: medewerkers worden verantwoordelijk gesteld voor bepaalde handelingen, terwijl de voorwaarden om deze verantwoordelijkheid te kunnen dragen niet vervuld zijn. Het venijn zit bovendien in de 'dubbele reductie' van het begrip verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid wordt beperkt tot slechts het afleggen van rekenschap.

verantwoordelijkheid wordt beperkt tot slechts het afleggen van rekenschap

Bovendien bestaat het afleggen van zulke verantwoordelijkheid alleen uit het voldoen aan gedefiniëerde technische eisen of bureaucratische regels. Integrale verantwoordelijkheid voor het handelen wordt gereduceerd tot technische handelingen. Verkerk werkt dit uit voor de wereld van de fabricageonderneming. Ik zou het willen verbreden tot de relatie overheid - burger. Onder burgers heerst er veel onvrede en wantrouwen jegens de overheid. Die worden mede veroorzaakt door toenemend ongehoorzaamheid in de werking van de overheidsbureaucratie en de wijze, waarop er voldaan moet worden aan regels. Het afleggen van verantwoording aan regelgeving is verworden tot het voldoen aan technische controles. Het voorbeeld bij uitstek is de wekelijks solliciterende werkloze. Hij voldoet aan de technische eisen van de uitkeringsinstantie. De diepere vraag is, of hij als verantwoordelijk burger op een goede wijze, zijn verantwoordelijkheid als werkzoekende bedient? De vraag is of de overheidbestuurder niet dezelfde *binnenbocht* neemt als de manager die wel rekenschap vraagt, maar onvoldoende aandacht heeft voor de voorwaarden die hij zelf moet vervullen.

High trust en high power spiraal

Verkerk betoogt dat zulke paradoxen, gekoppeld aan de binnenbocht nemende managers, een desastreus effect hebben op gedrag in organisaties. Hetzelfde desastreus effect hebben zij op het gedrag van burgers in het vormgeven van hun burgerschap. Het behoeft geen betoog, dat dit leidt tot onmogelijke posities en onverantwoordelijk gedrag. Het werkt belemmerend in op de kwaliteit van een arbeidsorganisatie. Het zorgt voor een schouderophalend burgerschap en leidt tot een nieuwe sociale crisis in het gezagsvraagstuk. Of het nu de manager of de overheid is: beiden krijgen zij wantrouwen cadeau.

of het nu de manager of de overheid is: beiden krijgen zij wantrouwen cadeau

Verkerk beschrijft in zijn proefschrift het proces in twee fabrieken: de case Roermond en de case Aken. De laatste case karakteriseert hij als een *low-trust cultuur en een low-power dynamiek*. Low-trust betekent weinig vertrouwen tussen management en werknemers. Via hiërarchie wordt het gedrag beheerst. Low-power dynamiek houdt in dat werknemers zich aan deze macht proberen te onttrekken. Er ontstaat zo een low-trust-low-power spiraal, waardoor problemen op de werkvloer niet worden opgelost en de effectiviteit van de organisatie afneemt. U mag proberen deze lijn ook door te trekken naar de problematiek overheid - burger. Zijn daar niet dezelfde spiralen te herkennen? In Roermond zijn in het fabricageproces vertrouwen en macht op een positieve wijze met elkaar verbonden. Medewerkers krijgen macht over en invloed op belangrijke aspecten van hun eigen werk. Er ontwikkelt zich een high-trust-high-power spiraal. Er is een toenemende effectiviteit van de organisatie. Terzijde vroeg ik mij overigens af of de uitkomst van de casestudies ook te maken heeft met verschillen tussen de Duitse en Nederlandse arbeidscultuur. Ik zie Verkerk nog niet gelukkig worden in een hiërarchische bedrijfscultuur als die van de Aldi.

Normatieve mensvisie

De vertrouwens- en machtsdimensie zijn basisvoorwaarden voor verantwoord gedrag. De normatieve keuze voor een verantwoordelijkheids-ethiek geeft een bevrijdend perspectief aan arbeidsverhoudingen en arbeidsorganisaties. Bij Verkerk is deze ethiek sterk verankerd met zijn visie op de mens, op arbeid en organisatie. Menselijke waardigheid en roeping (Ps. 8), barmhartigheid (zie de Bergrede), het shalom-motief (vrede in zijn diepe betekenis) zijn dragende begrippen uit het christelijk sociaal gedachtegoed, die een christenmanager zich eigen moet maken om tegen het vigerende denken van technologische, economische en hiërarchische normen keuzen te maken. Dan

komen er persoonlijke en kritische vragen boven. Zie ik het als mijn eerste roeping om mijn kennis, gaven, vaardigheden en macht dienstbaar te maken aan de ander?

Voor de waardigheid en roeping van mijn medewerkers? (Of naar burgers - met opnieuw het vergelijkbare uitstapje naar de overheid.) Voor de wensen van mijn klanten? Voor de bescherming van het milieu? Of ben ik de verlichte manager (of overheidsbestuurder) die zijn organisatie vormt naar eigen doelstellingen? Een postmoderne manager, wiens enige drijfveer is zichzelf steeds weer opnieuw vorm te geven in een steeds veranderende omgeving?

Aanbeveling en wens

Veel debatten over verantwoord ondernemerschap en leiderschap komen niet aan de normatieve diepte toe, die Verkerk in zijn proefschrift en andere publicaties meegeeft. Alleen om die reden al zou ik jonge christenmanagers en studenten willen aanbevelen een aantal colleges bij Maarten Verkerk te volgen. Als algemeen secretaris van het GMV heb ik ooit met Maarten Verkerk en Paul Baan eens gebrainstormd over een reformatisch instituut voor arbeidsvraagstukken. Er was op dat moment te weinig support en draagvlak voor een dergelijke investering. Ik wens het Maarten Verkerk toe, dat zo'n initiatief opnieuw ter hand wordt genomen, opdat de broodnodige uitdieping van het reformatisch denken over arbeid en arbeidsverhoudingen, over gezag en machtsverhoudingen, met meer kracht en dynamiek ter hand kan worden genomen. Verantwoord ondernemen is een term die het bedrijfsleven zich breed eigen heeft gemaakt. Maar de fundamentele diepgang laat soms te wensen over. In christelijke diepgang zou echt geïnvesteerd moeten worden. Zou het proefschrift en het hoogleraarschap van Verkerk voor christenondernemers en -managers geen prima aanleiding zijn om te investeren in een instituut, dat de christelijke dimensie van arbeids- en organisatievraagstukken fundamenteel en praktisch verder brengt?

Jan Westert is directeur van PhiladelphiaSupport en was daarvoor als algemeen secretaris verbonden aan het christennetwerk GMV

N.a.v. Trust en power on the shop floor, M.J. Verkerk, an ethnographical, ethical, and philosophical study on responsible behaviour in industrial organisations, Eburon, Delft, 2004

1. M.J. Verkerk, *Beweging*, jrg. 62, nr.4 en 63, nr.1 *Verantwoordelijkheid op de werkvloer*

2. Jan Westert, *Pleidooi*, 2002

3. Koert van Bekkum, *Nederlands Dagblad*, 29/10/2004

4. Stichting Reformatorische Wijsbegeerte, 2004

Groeien

meeglezen

In het Centraal Weekblad van 29 oktober
schreef ds. Pieter Boomsma

G.J. van Middelkoop ■

'Lees je Bijbel, bid elke dag, als je groeien wilt.'
Wie kent dat liedje niet. De kern van de zin is naar mijn mening niet het eerste, maar het laatste gedeelte. Iedereen kan je vertellen, dat je de Bijbel moet lezen. Van sommigen verwacht je ook niet anders dan dat ze zeggen: het hoort bij hun opvoedingstaak, of het is hun werk. En met het bidden gaat het al net zo. Dat leer je van je ouders als je klein bent. Het is wel de vraag of er nog aandacht aan wordt besteed zodra je wat ouder wordt. Maar het zijn beide van die dingen die vaak worden ervaren als 'moeten': Bijbel lezen en bidden.

Maar waarom zou je. Zo boeiend is de Bijbel meestal niet; het is niet een boek dat je zo 'pakt', dat je het nauwelijks weg kunt leggen. Tenzij... Met het bidden is het net zo. Wie er over nadenkt, komt al snel tot de conclusie dat het een vreemde bezigheid is. En wat is de zin ervan? Waarom zou je? Misschien als een soort therapie, het is rustgevend. Maar heeft het iets met God te maken? Dergelijke vragen kunnen er toe leiden, dat je maar niet meer bidt. Tenzij... Tenzij wat?! Tenzij je groeien wilt. Wat is dat? Groeien? In ieder geval is het kennelijk een sterke motivatie om te bidden en de Bijbel te lezen. Wanneer je wilt groeien, dan 'moet' je die dingen niet doen, niet van jezelf en niet van iemand anders. Dan 'wil' je ze doen, dan wil je ze graag. Dan is de kans groot dat je zelfs niet echt meer zonder kunt. Willen 'groeien' is, voor iemand die met geloof bezig is, een normale zaak. Het betekent immers, dat je, als leerling van Jezus (en je weet: Hij zei, dat we zijn discipelen (= leerlingen) zouden zijn) niet stil blijft staan, maar bij blijft leren. Dat je steeds ontdekt wat de inhoud is van het geloof en wat de gevolgen ervan zijn. *Wie niet wil groeien, zakt weg in starheid of in vaagheid.* Je hoort nog wel eens mensen zeggen, dat ze niet geïnteresseerd zijn in bezig zijn met de Bijbel omdat het allemaal zo moeilijk is, of omdat ze wel weten wat er in staat. Soms zegt men dan: "Ik geloof als een kind en dat is genoeg". Dat is dus net zoiets als tevreden zijn met het feit dat je in groep 3 zit en het verder wel goed vindt. Maar een kind in groep 3 wil meestal juist

graag leren. Leren lezen vooral. *Leerling zijn van Jezus, is nooit een zaak van 'stil blijven staan', van 'niet meer leren'.* Het is immers niet zijn bedoeling dat we achteruit gaan, en dat is stilstaan toch? Volgen, dat is wat Jezus vraagt. Wat er dan te leren valt? Het gaat niet alleen om informatie, om het kennen van de verhalen en de betekenis daarvan. Het gaat allereerst om het steeds beter leren kennen van God en van zijn bedoelingen. Maar het gaat ook om het steeds beter leren kennen van jezelf. En dit laatste leidt er toe, dat je ontdekt hoe je meer en meer als 'mens van God' in het leven kunt staan. Nu er een nieuwe vertaling is van de Bijbel, is dat een prachtige kans om vertrouwde zaken weer op een nieuwe, ontdekkende manier te lezen. Een nieuwe kans om te leren, om verder te groeien.

uit de kerken

Wezep – beroepen: K.F. Dwarshuis te Eemdijk.

Arnhem – beroepen: G.H. Hutten te Franeker

PERSBERICHTEN

Overall een passende totaal oplossing voor kerktelefonie**Stichting intermediair kerkomroep Nederland - sIKN**

Deze stichting is opgericht door de LOK (landelijke organisatie kerktelefonie) en de CIO-K (commissie interkerkelijk overleg overheidszaken – kerken) waarin 22 kerkgenootschappen zijn vertegenwoordigd. Het motto van sIKN is:

“DOOR de kerken, VOOR de kerken”. Deze stichting behartigt de belangen van de gebruikers, zorgt voor continuïteit en heeft geen winstoogmerk.

sIKN is in 2001 opgericht met als doel een zo goedkoop mogelijk alternatief te bieden voor de kerktelefoon van KPN. Indertijd leidde de afgedwongen tariefsverhoging van de OPTA ertoe dat veel luisteraars hun abonnement van de kerktelefoon hebben opgezegd.

De middelen die sIKN aan de kerken beschikbaar stelt zijn tweeledig: enerzijds het verschaffen van een landelijk en betrouwbaar kerktelefonienetwerk van hoge kwaliteit en anderzijds het garanderen van de toekomstvastheid van dit systeem. Hierdoor worden de kerkleden die tijdelijk of langdurig aan huis gebonden zijn in staat gesteld op een goedkope en gebruikersvriendelijke manier kerkdiensten thuis te volgen.

sIKN beschikt over een professioneel bedrijfsbureau en wordt ondersteund door een enthousiaste groep van meer dan 50 vrijwilligers.

sIKN heeft een eigen centraal netwerk voor kerktelefonie ontwikkeld. Dit netwerk werd op 15 november jl. door de Directeur Generaal Telecommunicatie en Post van Economische Zaken Drs. M. Frequin officieel in gebruik gesteld. Met deze opening werd een belangrijke fase in de ontwikkeling van kerktelefoniesystemen afgesloten en wordt kerktelefonie in een nieuwe vorm werkelijkheid.

De totaal oplossing voor kerktelefonie!

sIKN is de leverancier van de totaal oplossing voor kerktelefonie. sIKN realiseert dit op drie manieren namelijk: via de kabel, de telefoonlijn en de ether.

Deze technieken kunnen eveneens gecombineerd worden waardoor één systeem ontstaat met een maximale bereikbaarheid. Op deze manier wordt kerktelefonie tegen lage kosten gegarandeerd. Elk van de genoemde kerktelefoniesystemen levert een uitstekende geluidskwaliteit.

Door het gebruik van het centrale netwerk van sIKN worden de belminuten centraal ingekocht. Dit biedt blijvende voordelen voor de kerken. De maandelijkse belkosten worden daarmee aanzienlijk gereduceerd ten opzichte van de gebruikelijke telefoonkosten. sIKN berekent de transportkosten, zoals de belminuten van het systeem zonder winst door aan de kerken.

De kosten van de stichting worden in rekening gebracht middels een abonnement per luisteraar. Het uitgangspunt hierbij is dat elke techniek zijn eigen transportkosten draagt.

Het kerktelefoniesysteem is uiterst flexibel. Op elk moment kunnen luisteraars aan het systeem worden toegevoegd. Het verhuizen van luisteraars kan op eenvoudige wijze worden uitgevoerd. Niet alleen langdurig zieken maar ook luisteraars die kortstondig aan huis gebonden zijn kunnen kerkdiensten volgen via een speciale ontvanger die binnen enkele dagen kan worden aangesloten.

Alle technieken zijn eveneens toepasbaar in verpleeg- en verzorgingshuizen.

Kabel

In het Casema gebied is kerktelefonie via de kabel reeds beschikbaar.

Vanaf begin 2005 geldt dit ook voor andere grote kabelmaatschappijen, zoals UPC en Essent. Hierbij staat een zender in de kerk die het signaal via een ISDN telefoonlijn naar het centrale netwerk stuurt. Vandaar wordt het signaal op de kabel geplaatst. Via een speciale ontvanger die op de kabel is aangesloten kan de luisteraar de kerkdienst volgen.

Telefoon

Bij kerktelefonie via de telefoonlijn wordt het signaal via eenzelfde zender als bij de kabeloplossing naar het centrale netwerk gezonden. Met een speciale ontvanger kan de luisteraar thuis het signaal via het centrale netwerk ontvangen. Deze ontvanger kan op een gewone analoge telefoonaansluiting worden aangesloten. Tijdens het luisteren is de luisteraar telefonisch niet bereikbaar.

De luisteraar kan zelf wel bellen, bijvoorbeeld als hij of zij hulp nodig heeft.

Ether

Vanaf begin 2005 bestaat de mogelijkheid van kerktelefonie via de ether. Hiervoor wordt een etherzender in het kerkgebouw geplaatst en dient een antenne op het uitzendpunt te worden geplaatst. Bij de luisteraar thuis komt een speciale ontvanger te staan die ingesteld is op een frequentie die met een gewone radio niet ontvangen kan worden. Een kerk kan kiezen of geluid al dan niet gecodeerd wordt uitgezonden. De bereikbaarheid van de etherzender is beperkt tot ca. 5 km.

Contact met sIKN

Indien u meer wilt weten over de oplossingen van sIKN of geheel vrijblijvend een offerte wilt aanvragen, dan kan dit eenvoudig door op onze website www.kerkomroep.nl het offerteaanvraagformulier in te vullen.

Heeft u geen beschikking over internet, dan kunt u sIKN bellen tijdens kantooruren.

Ons adres luidt:

sIKN

Golf van Biscaye 4a unit 11

3446 CP Woerden

Tel. 0348 410907

Fax. 0348 410947

E-mail: info@sikn.nl

Raad van Advies publiceert website voor huwelijkstoerusting

De Raad van Advies heeft recentelijk een website gepubliceerd, waar bezoekers terecht kunnen voor huwelijkstoerusting. Het doel van de website is om met de aangeboden informatie een bijdrage te leveren aan de bouw van sterke en gezonde huwelijken.

De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) hebben op de laatstgehouden synode (Zuidhorn 2002), op voorstel van Deputaten Huwelijk en Echtscheiding, besloten een Raad van Advies (RvA) in te stellen. Deze RvA heeft als taak meegekregen om

- 1) kerkenraden te adviseren inzake gevallen van echtscheiding en hertrouwen en
- 2) naar de kerken toe te werken aan preventie m.b.t. huwelijks- en echtscheidingsproblematiek.

Om een eerste aanzet te geven tot uitvoering van deze tweede taak heeft de RvA, in overleg met Deputaten Huwelijk en Echtscheiding, gewerkt aan het maken van een website. Op de website is allerlei informatie over het huwelijk gebundeld met als doel de leden van onze kerken en andere bezoekers toe te rusten voor en in het huwelijk.

Op de site is een activiteitenagenda opgenomen, die melding maakt van diverse activiteiten rondom het huwelijk. Organisaties die ondersteuning willen bieden aan echtparen om méér van hun huwelijk te maken, hebben een plek gekregen op de site. Ook staan er adressen vermeld van christelijke hulpverleningsinstanties waar men terecht kan in geval van huwelijks- en echtscheidingsproblematiek.

Graag willen we de bezoekers stimuleren om vanuit de Bijbel na te denken over huwelijk en echtscheiding. Daarom heeft de RvA de predikanten binnen ons kerkverband gevraagd preken over deze onderwerpen beschikbaar te stellen voor plaatsing op de site. Gemeenten zouden deze preken kunnen gebruiken als materiaal voor gespreksgroepjes om samen door te spreken over huwelijk en echtscheiding. Boeken die zich daar goed voor lenen, staan ook op de site vermeld.

Verder wil de RvA door het plaatsen van diverse artikelen en het vermelden van interessante linken u op de hoogte houden van informatie en wetenswaardigheden, waarmee u uw winst kunt doen voor uw eigen huwelijk.

Wilt u de website bezoeken, ga dan naar: www.huwelijkstoerusting.gkv.nl. Reacties op de site zijn van harte welkom (rva.huwelijkstoerusting@gkv.nl).

Deputaten Huwelijk en Echtscheiding en de Raad van Advies spreken de wens uit, dat de informatie op deze website mag bijdragen aan de bouw van sterke en gezonde huwelijken.

Voor meer informatie en vragen kunt u terecht bij:

H.A. Snoeijer-Hoekstra

Wier 8

9953 PK Baflo

tel. 0595-422431

rva.huwelijkstoerusting@gkv.nl

Kostbaarheden

beter verzekerd

Donatus verzekert kerken, al meer dan 150 jaar. Maar wist u dat we ook speciale verzekeringsproducten voor kerken hebben? Bijvoorbeeld voor vrijwilligers, ramen, inventaris, aanstraalverlichting, enzovoort. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we restitueren zelfs een groot deel. Nog geen speciale kostbaarhedenverzekering van Donatus? Vraag een vrijblijvende offerte aan.

donatus

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

Inventaris ook
beter verzekerd

donatus

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

Mooie ramen ook
beter verzekerd

donatus

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

Vloedgolf Azië

Steun de noodhulpactie van Woord en Daad en ZOA-Vluchtelingen zorg. Geef o.v.v. 'Vloedgolf Azië'

Giro 3020900, Gorinchem
www.woordendaad.nl

Giro 550, Apeldoorn
www.ZOA.nl

Afstemming heeft plaats-
gevonden met TEAR fund.